

Vosuja vai uhrautuvaisia lottia?

Lotta Svärd Uuden Suomen ja Vapaan Sanan kirjoitteluissa vuosina 1950–1955

Oulun yliopisto Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

24.2.2023

Lotta Ojala

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	3
1. VAPAAN SANAN VAHVA ÄÄNI LOTTA-KESKUSTELUSSA	9
1.1. Vapaan Sanan vastustus	10
1.2. Uuden Suomen hiljaisuus.....	12
1.3. Kovaääninen vasemmisto, hiljainen oikeisto	14
2. TUNTEMATON SOTILAS HALLITSEE LOTTA-KESKUSTELUA.....	18
2.1. Vapaa Sana koventaa panoksia	18
2.2. Uusi Suomi herää horroksestaan.....	20
2.3. Oikeiston ääni nousee vasemmiston rinnalle	23
LOPPULAUSE.....	26
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	28

JOHDANTO

Suomen sodat aiheuttivat monta kipeältä tuntuvaa menetystä. Yksi niistä on Lotta Svärdin, rohkeiden ja reippaiden naisten ja tyttöjen järjestön häviäminen. – He suorittivat monia sankarillisia tekoja.¹

Näin kuvaili Lotta Svärd-järjestön lakkauttamista Uuteen Suomeen 1954 kirjoittanut amerikkalainen mieshenkilö, joka kertoo rakastuneensa Suomeen ja suomalaisiin. Lotta Svärd -järjestö oli suomalaisten naisten vuonna 1921 perustama maanpuolustusjärjestö, joka osallistui talvi- ja jatkosotiin osana Suomen armeijan huoltojoukkoja.² Jatkosodan jälkeen Lotta Svärd -järjestö lakkautettiin valtioneuvoston päätöksellä marraskuussa 1944 välirauhasopimuksen perusteella, koska se miellettiin fasismiluontoiseksi. Lakkauttamispäätöksen ja järjestön hajoamisen jälkeen lotat katosivat lähes kokonaan virallisesta suomalaisesta historiasta. Järjestön tuomioksi koitui sen kytkös suojeluskuntiin.³

Koska lotista ei valtiollisella tasolla puhuttu vuoden 1944 jälkeen, jäivät erilaiset mielikuvat ja tulkinnat lotista elämään ja tilaa jäi etenkin Lotta Svärdin vastaisille puheenvuoroille. Vasta vuonna 1991 lotista puhuttiin valtiollisella tasolla ja he saivat tunnustuksen työstään heti Neuvostoliiton kanssa tehtyjen sitoumuksien päättymisen jälkeen.⁴ Lotta Svärd -järjestön sekä yleisesti lottina toimineiden naisten kokemuksia ja historiaa on toki tutkittu paljon ja tutkitaan lisää edelleen⁵, mutta on edelleen paljon näkökulmia ja aineistoa, joita ei ole vielä hyödynnetty tutkimuksessa. Koska Lotta Svärd -järjestöstä tai siinä toimineista naisista ei ole juurikaan puhuttu järjestön hajoamisen jälkeen lehdistössä tai julkisesti, on hedelmällistä tutkia sitä, miten ne vähätkin kirjoitukset ovat entisiä lottia ja Lotta Svärd -järjestöä kuvanneet.

1950-luvun alussa suomalainen politiikka oli hyvin hajanaista ja puolueet kasvoivat huomattavasti aiempaan verrattuna. Vuoden 1950 hallitus ei muodostunut Neuvostoliitolle suotuisaksi, Moskovassa kohdistettiin Suomeen kielteistä propagandaa,⁶ vaikka voidaankin puhua jo suomettuneesta Suomesta. Suomen sodanjälkeiseen

¹ Donald Day, ”Arvoa lottien työlle.” (miel.) Uusi Suomi 24.12.1954.

² Latva-Äijö 2004, 11.

³ Kinnunen 2006, 17, 35.

⁴ Kinnunen 2013, 319.

⁵ Ks. esim. Latva-Äijö 2004, Nieminen 2003 & Laukkanen 2001.

⁶ Nevakivi 1996, 57, 67.

ulkopolitiikkaan ja sen toteuttamiseen vaikuttivat hävitty sota ja Neuvostoliiton uusi suurvalta-asema, kommunistinen puolue sallittiin ja vaikka esimerkiksi äärioikeistolainen Isänmaallinen kansanliike (IKL) lakkautettiin, kansanvaltaa rajoitettiin vähemmän kuin 1930-luvulla.⁷ 1950-luvun alkuvuodet olivat kaikesta huolimatta poliittisesti toiveikkaita ja määrätietoisia eteenpäin menemisen vuosia.⁸

Tarkastelen tutkielmassani suomalaisen sodan jälkeisen yhteiskunnan asenteita ja ajatuksia Lotta Svärd -järjestöstä sekä lottina toimineista naisista kahden hyvin erilaisen sanomalehden kirjoituksissa vuosina 1950–1955. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten valitsemissani sanomalehdissä kirjoitettiin Lotta Svärd-järjestöstä sekä entisistä lotista ja miten niiden poliittinen tausta vaikutti kirjoitusten sävyyn tai määrään. Millaiset tekijät vaikuttivat siihen sävyyn, jolla lotista lehdistössä puhuttiin? Miten ajankohtaiset tapahtumat ja Suomen yleinen ilmapiiri vaikuttivat lottia koskevaan kirjoitteluun?

Aikarajaukseni sijoittuu vuosiin 1950–1955, jonka aikana Lotta Svärd -järjestön lakkauttamisesta tuli kuluneeksi 10 vuotta sekä Väinö Linnan kirjoittama sotaromaani *Tuntematon sotilas* (1954) julkaistiin, mikä aiheutti niin kutsutun kirjasodan⁹ ja nosti Lotta Svärd -järjestön sekä lotat takaisin suomalaisten sanomalehtien palstoille. Vuoden 1955 jälkeen keskustelu Lotta Svärd -järjestöstä ja lotista hiipui niin paljon, ettei ole mahdollista tehdä tasapuolista vertailua Vapaan Sanan ja Uuden Suomen kirjoitusten välillä, jos jatkaisi tutkielman aikarajausta vuoteen 1956. Toisaalta tutkielmani aikarajausta voisi laajentaa alkamaan jo aiemmin, mutta yleensä Lotta Svärd -järjestöstä ja lotista puhuttaessa keskitytään järjestön lakkauttamisen aikaan, mutta tarkastelu päättyy usein ennen vuotta 1950. Vaihtoehtoisesti monesti on keskitytty 1990-luvulle, jolloin nostettiin uudelleen esille lottien tekemä työ ja heidän panoksensa Suomen sotiin ennen kaikkea lottien itsensä kertomana. Tämän vuoksi olen valinnut tutkielmani aikarajaukseksi sellaisen, jota ei ole aiemmin käsitelty lottia tutkittaessa ja mistä on kuitenkin mahdollista nähdä lehtien kirjoittelussa tapahtunut muutos. On kuitenkin tärkeää muistaa, ettei lottia suinkaan unohdettu kansan keskuudessa, vaikka järjestö

⁷ Ylikangas 2007, 303–304, 315–316.

⁸ Vasamies 2020, 24.

⁹ Kirjasodalla tarkoitetaan tiettyyn kirjaan liittyvää kiistaa, joka on levinnyt laajalle yhteiskuntaan. Tieteen termipankki ”kirjasota”.

lakkautettiin. Siitä hyvänä esimerkkinä ovatkin valitsemani lehdet, joissa lotista edelleen kirjoitettiin järjestön lakkauttamisen jälkeenkin.

Tutkielmani kuuluu useille eri historiantutkimuksen alalle. Pelkästään valitsemani lähteen vuoksi tutkielmani menee mediahistorian puolelle, mutta näkökulmani sekä aiheen rajaukseni takia tutkielmani on nais- ja sukupuolihistoriaa. Naishistoria määritellään kohteensa, naisen, mukaan ja se antaa naisille paikan menneisyydestä sekä antaa historian eri ajanjaksoille sukupuolidimension. Päivi Setälän mukaan naishistoria voi olla nimenomaan naisten kirjoittamaa historiaa, historiaa naisista ja myös historiaa, joka on kirjoitettu feministisestä näkökulmasta.¹⁰ Sonya Rosen mukaan sukupuolihistoria perustuu ajatukseen siitä, mitä tarkoittaa, kun ihmiset määritellään naisiksi ja miehiksi, on historiaa. Sukupuolihistoriassa keskitytään tapahtuneisiin muutoksiin ja yhteiskunnan sisällä tapahtuviin muutoksiin tietyllä aikakaudella koskien naisten ja miesten välillä havaittuja eroja, heidän suhteensa rakentumisesta sekä naisten ja miesten välisten suhteiden luonnetta. Sukupuolihistoriassa tutkitaan sitä, miten kyseiset erot ja suhteet syntyvät ja miten ne muuttuvat.¹¹

Tutkielmani on myös mediahistoriaa, koska käsittelen sanomalehtiaineistoja. Erilaiset mediatekstit kertovat olemassa olevista asioista, mutta näyttävät ne aina jossain tietyssä valossa, jolloin tekstin tausta ei ole yhdenmukaista sen tulkitsemisen osalta.¹² Koska valitsemani lehdet ovat poliittisesti latautuneita, on otettava huomioon niiden aatteellinen tausta ja millainen rooli kyseisellä lehdellä on ollut valitsemallani ajanjaksolla. Lehtien taustan lisäksi on tärkeää huomioida sanomalehtien levikki ja muut paineet, sillä ne ovat voineet vaikuttaa siihen, miten lehdet kirjoittavat poliittisista aiheista.¹³

Tutkielman päälähteinä käytän Kokoomuksen entistä sanomalehteä ja pää-äänenkannattajaa Uutta Suomea sekä Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) julkaisemaa pää-äänenkannattajaa Vapaa sana -lehteä. Valitsemalla kaksi poliittisesti erilaista lehteä, saadaan mahdollisuus analysoida sitä, millainen vaikutus poliittisilla näkemyksillä oli Lotta Svärd -järjestöä ja lottia koskeviin kirjoituksiin vai oliko politiikalla vaikutusta kirjoituksiin ollenkaan.

---

¹⁰ Setälä 1988,141.

¹¹ Rose 2010, 2.

¹² Salokangas 2012, 33.

¹³ Pitkänen 2012, 180–182.

Uusi Suomi edusti oikeistolaista näkökulmaa. Kokoomuksen omistama sanomalehti Uusi Suomi perustettiin vuonna 1919 ja sitä julkaisi Oy Uusi Suomi.¹⁴ Uusi Suomi toimi Kokoomuksen pää-äänenkannattajana vuoteen 1976 asti. Uusi Suomi edusti konservatiivisuutta, johon eivät vaalit ja niiden aiheuttamat muutokset vaikuttaneet. Lehden päätoimittajana vuosina 1940–1956 toimi Lauri Aho, joka korosti sanomalehden jatkavan sotaa seuranneina vuosina suomettarelaista perinnettä. Aho alleviivasi mielellään myös lehden valistustehtävää sekä vapaamielisyyttä. Uuden Suomen levikki oli vuonna 1950 hieman yli 91 000 kappaletta ja se pysyi siinä miltei 1960-luvun lopulle saakka.¹⁵

Vapaa Sana taas edusti vasemmiston mielipidettä, sillä se toimi vuoden 1944 jälkeen SKDL:n pää-äänenkannattajana. Lehden julkaiseminen aloitettiin heinäkuun lopulla 1940 Kustannusyhtiö VS:n toimesta ja alkuun sitä julkaistiin kerran viikossa. Vuonna 1951 Vapaan Sanan kustantajaksi ryhtyi SKDL. Lehden päätoimittajana toimi K. H. Wiik, mutta hänen apunaan lehteä toimittivat Mikko Ampuja, Johan Helo, Kaisu-Mirjami Rydberg, Yrjö Räisänen sekä Cay Sundström.¹⁶ Vapaan Sanan levikki 1950-luvun alussa oli noin 30 000 kappaletta.¹⁷ Se, että Vapaata Sanaa kyettiin julkaisemaan sodan jälkeisessä Suomessa, merkitsi uuden lehtiryhmän, alkua Suomen lehdistön historiassa. Vasemmistolaisuutensa takia Vapaa Sana oli joutunut usein sensuurin kohteeksi 1940-luvulla, jolloin useat sen jutut joko poistettiin tai niitä lyhennettiin. Vuonna 1956 Työväen Sanomat sekä Vapaa Sana yhdistyivät Kansan Uutisiksi.¹⁸

Keräsin aineistoni Kansalliskirjaston digitaalisesta tietokannasta¹⁹. Hakiessani tutkielmaani sopivia mediatekstejä käytin seuraavia hakusanoja: *lotat*, *lotta svärd*, ja *lotta svärd -järjestö*. Valitsemani hakusanat päätyivät käyttöni aiemmin lukemieni tekstien perusteella; lähtökohtaisesti puhuttiin nimenomaan lotista tai jos haluttiin käsitellä järjestöä yleisesti, käytettiin koko järjestön nimeä. Sopivien tekstien määrä vaihteli paljon eri vuosien sekä molempien lehtien välillä ja ongelmaksi muodostuikin se, etteivät suurin osa aikarajaukseni alussa olevista teksteistä olleet uutisia, artikkeleita tai

¹⁴ Salokangas 1987, 185, 277.

¹⁵ Salminen 1988, 169–174.

¹⁶ He muodostivat sosialistisen eduskuntaryhmän nimeltään ”kuutoset” 1940-luvun puolessa välissä.

¹⁷ Salminen 1988, 237.

¹⁸ Perko 1988, 118–122.

¹⁹ Kansalliskirjaston digitaalinen tietokanta sisältää Suomessa julkaistut historialliset sanoma- ja aikakauslehdet sekä pienpainatteita ja muita Kansalliskirjastosta löytyviä aineistoja digitaalisena. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu>.

mielipidekirjoituksia, vaan mukana oli myös paljon kuolinilmoituksia tai muistokirjoituksia. Päätin kuitenkin käyttää kuolinilmoituksia sekä muistokirjoituksia osana tutkielmaani, koska ne antavat myös oman panoksensa lottakeskustelulle.

Erilaisten mediatekstien määrä vaihteli runsaasti lehdestä ja vuodesta riippuen, mutta niin Vapaassa Sanassa kuin Uudessa Suomessakin vuosien 1950 ja 1955 välillä oli noin 60 mediatekstiä, joita pystyin hyödyntämään tutkielmassani. 60 mediatekstistä on jo poistettu tutkielmani kannalta sopimattomat tekstit esimerkiksi kaikki muiden maiden, kuten Ruotsin tai Ranskan, naisvapaaehtoisia koskevat artikkelit sekä tekstit, joissa käsiteltiin Veijo Viljon romaania *Lotta Hilpeläinen* (1951). En myöskään sisällyttänyt aineistooni kuvatekstejä tai luetteloita, joissa Lotta Svärd -järjestö mainittiin vain nimeltä. Uuden Suomen osalta ongelmaksi muodostui kuolinilmoitusten, muisto- ja onnittelukirjoitusten suuri määrä, joten jouduin valitsemaan niitä tutkielmaani mukaan rajatun määrän, sillä liiallinen määrä liki samankaltaisia mainintoja lottana toimimisesta ei olisi ollut tutkielman kannalta mielekästä. Molempien sanomalehtien vuosittainen julkaisumäärä oli yli 300 numeroa vuodessa, mistä voi päätellä, että miten pienessä määrässä vuoden julkaistuissa numeroissa lottia oikeasti käsiteltiin.

Tutkimusmetodinani toimii diskurssianalyysi. Diskurssianalyysin pääpaino on kielen käytön tutkimisessa, eli tutkijalla on teoreettisia lähtöoletuksia kielestä, sen käytöstä ja yhteiskunnasta, jotka väljästi ohjaavat menetelmällisiin ratkaisuihin tai tietynsuuntaisiin kysymyksenasetteluihin. On tärkeää laajentaa löydettyjä ilmiöitä, perustella ilmiöiden merkitys ja mistä ne kertovat.²⁰ Lähdeaineistoa läpikäydessäni on tärkeää ottaa huomioon myös sen kontekstiin liittyvät tekijät; esimerkiksi aineistoni poliittisuuden takia myös lähdekritiikin merkitys on erityisen tärkeää, ja sen avulla tutkimastani ilmiöstä saadaan mahdollisimman moniulotteinen, mutta todellinen kuva.

Lotta Svärd -järjestöstä, yksittäisistä lotista ja ennen kaikkea heidän kokemuksistaan niin sodasta kuin ajasta välittömästi sodan jälkeen, on tutkittu melko runsaasti. Tiina Kinnusen *Kiitetyt ja parjatut* (2006), käsittelee Lotta Svärd -järjestöä sen lakkauttamisen aikana ja lakkauttamisen vaikutuksia lottina toimineiden naisten elämään sekä sitä, miten suomalaiset ja suomalainen lehdistö yleisesti puhuivat lotista. Vaikka Kinnunen käsittelee sanomalehdistön reaktioita järjestön lakkauttamiseen jälkeen, jää tilaa tutkielmani

---

²⁰ Valtonen 1998, 96–97.

aikarajauksen puitteissa tiettyjen sanomalehtien kirjoitusten tutkimiselle. Annika Latva-Äijön teos *Lotta Svärdin synty: järjestö, armeija ja naiseus 1918–1928* (2004), auttaa avaamaan järjestön perustamishetkiä sekä kasvua järjestöksi, jona tunnemme sen nykypäivänä ja 1950-luvun Suomea kuvaa Kirsi-Maria Hytösen ja Keijo Rantasen teoksen *Onnen aika?: valoja ja varjoja 1950-luvulla* (2013), jossa käsitellään suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria sodan jälkeisessä tilanteessa. Suomen poliittista tilannetta 1950-luvulla auttavat ymmärtämään Kimmo Rentolan teos *Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958* (1997), jossa käsitellään Suomen poliittista tilannetta sekä Suomen ja Neuvostoliiton suhteita toisen maailmansodan jälkeen sekä Seppo Zetterbergin toimittama *Suomen historian pikkujättiläinen* (2003), jossa käydään läpi Suomen historiaa esihistoriasta nykypäivään.

Lotta Svärdistä on tehty etenkin 1990-luvulta alkaen paljon erilaisia tutkimuksia sekä opinnäytetöitä. Aiempia tutkimuksia selatessani huomasin kuitenkin, että ne sijoittuvat nimenomaan joko välittömästi lakkauttamisen jälkeiseen aikaan tai esimerkiksi 90-luvulle. Esimerkiksi Kaija Heikkisen teoksessa *Yksin vai yhdessä. Rintamanaisen monta sotaa* (2012) tai Kirsi-Maria Hytösen teoksessa *”Ei elämäni lomia mahtunut.” Naisten muistelukerrontaa palkkatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana* (2014) käsitellään lottia joko sodassa ja/tai kotirintamalla sekä lottien jalkoihin unohdettuja naisia sodassa ja/tai kotirintamalla. Pia Olssonin *Myytti ja kokemus: Lotta Svärd sodassa* (2005) taas kertoo järjestön vaiheista toisen maailmansodan aikana.

Ensimmäisessä pääluvussa tarkastelen Vapaan Sanan ja Uuden Suomen kirjoituksia Lotta Svärd -järjestöstä ja lotista ajalta ennen Väinö Linnan sotaromaanin Tuntemattoman sotilaan julkaisua vuonna 1954. Toisessa pääluvussa tarkastelen Vapaan Sanan ja Uuden Suomen kirjoituksia Tuntemattoman sotilaan julkaisuvuonna sekä välittömästi sen jälkeen. Alaluvuissa tarkastelen sitä, miten erilaisia tekstejä ja artikkeleita lotista ja Lotta Svärd -järjestöstä on kirjoitettu poliittisen kentän eri laidoilla olevissa lehdissä. Haluan myös tutkia sitä, onko lehtien kirjoituksista löydettävissä jotain yhtäläisyyksiä ja analysoida samalla sitä, onko lehtien tai siihen kirjoittavien ihmisten poliittisella taustalla oikeasti mitään merkitystä.

1. VAPAAN SANAN VAHVA ÄÄNI LOTTA-KESKUSTELUSSA

Vuonna 1950 Lotta Svärd -järjestön lakkauttamisesta tuli kuluneeksi kuusi vuotta, mutta lotat olivat silti usein esillä sekä vasemmistolaisten että oikeistolaisten lehtien palsoilla joko muistokirjoitusten ja syntymäpäivämuistamsien tai herjaavien kirjoitusten merkeissä. Tietenkin lotista kirjoitettiin jo välittömästi sodan jälkeenkin, mutta lehdistössä järjestön kohtaloa ei missään nimessä pidetty yllätyksenä suojeluskuntien lakkauttamisen jälkeen.²¹ 1950-luvun Suomen tilanne oli monella tavalla normalisoitunut, mutta sodan vaikutukset näkyivät edelleen; pula-aika oli isossa roolissa ihmisten arjessa ja he keksivät tapoja korvata puuttuvia tuotteita.²²

1950-luvun alun poliittinen ilmapiiri oli vaihteleva; hallitus erosi useaan kertaan ja sen takia hallituksen kokoonpanot vaihtelivat tiheään tahtiin Urho Kekkosen toimittaessa pääministerin virkaa. Vuonna 1951 luotiin vakauttamissopimus²³, Helsingissä järjestettiin olympialaiset ja Armi Kuusela kruunattiin Miss Universumiksi vuonna 1952 ja Kekkonen toimitti pyjamantaskupuheensa²⁴ *Maakansalle*. Vuosi 1953 oli kriisien täyttämä; pääministeri Kekkonen hoiti presidentti Paasikiven tehtäviä tämän sairastuttua ja talouspolitiikka koki suuria muutoksia hintojen laskiessa ja rahamarkkinoiden kiristyessä. Kekkonen neljännen hallituksen erottua marraskuussa 1953 muodostettiin Sakari Tuomiojan hallitus, joka oli sosiaalidemokraattien mukaan naamioitu porvarihallitus.²⁵

Tässä luvussa tarkastelen Lotta Svärd -järjestöstä ja lotista kirjoitettuja tekstejä sekä Vapaassa Sanassa että Uudessa Suomessa vuosina 1950–1953. Ensimmäisessä alaluvussa käsittelen Vapaasta Sanasta julkaistuja tekstejä sekä niissä esille nousevia teemoja ja toisessa alaluvussa käsittelen Uudessa Suomessa julkaistuja tekstejä sekä esille nousevia teemoja. Kolmannessa alaluvussa vertailen lehtien tapaa kirjoittaa ja puhua Lotta Svärd -järjestöstä ja lotista sekä pohdin syitä mahdollisille eroille tai jopa yhtäläisyyksille.

---

²¹ Kinnunen 2006, 38.

²² Hytönen & Rantanen 2013, 10.

²³ Vakauttamissopimuksen tarkoitus oli luoda palkkojen ja hintojen tasapaino. Zetterberg 2003, 808.

²⁴ Kekkonen sairastui ja joutui sairaalaan eikä pystynyt sen vuoksi pitämään puhettaan suunnitellusti, joten hän toimitti sen Maakansalle julkaistavaksi toipilasaikanaan. Zetterberg 2003, 810.

²⁵ Zetterberg 2003, 804–819.

1.1. Vapaan Sanan vastustus

Syyskuun kuudentena päivänä vuonna 1950 lehdessä julkaistiin artikkeli ”Mäntsälän kartanoita ja pienviljelijöitä”, jossa kirjoittaja kertoo Mäntsälän kirkonkylästä. Kirjoittaja mainitsi entisen suojeluskunnantalon, jonka ohi kävellessä pystyi hänen mukaansa muistella sitä aikaa, kun lottien täyttämät kenttäkeittiöt olivat valmistaneet ruokaa ”sankareille”.²⁶ Mäntsälässä kierrellessään kirjoittaja sai myös paikallisten kommentteja kenttäkeittiöistä ja niissä työskennelleistä lotista:

10 litran pirtupänikkä oli kuulemma ollut kiinnitetty jokaisen kenttäkeittiön kaulaa, ja niistä naukattiin uskonvahvistusta sillä seurauksella, että meidänkin kylän lotat palasivat muonitushommista kesken niiskuttaen kotonaan, etteivät he voi olla siellä, kun ne suojeluskuntalaiset ovat ”niin ilkeitä”.²⁷

Paikallisten kommentti lotista on sävyltään ilkuva ja toisaalta jopa vähättelevä, mikä kertoo siitä, mitä paikalliset ajattelivat lotista, mutta myös naisista, jotka ilmaisevat mielipiteensä siitä, että alkoholinvaikutuksen alaiset miehet käyttäytyvät ilkeästi naisia kohtaan. Kommentista nousee kaikesta huolimatta esille me-henki ja vaikka kyseessä onkin vasemmistolehti, puhuttiin lotista ”meidän lottina”, mistä voi päätellä, että poliittisista näkökulmista ja niiden mahdollisesta eroista huolimatta pienissä kunnissa ja kylissä asuvat kokivat yhteisöllisyyttä keskenään, mikä ei tietenkään ollut mitenkään poikkeavaa tai kummallista.

Vuonna 1951 Vapaassa Sanassa julkaistiin kahdeksan artikkelia tai muuta tekstiä, joissa Lotta Svärd -järjestöä tai lottia käsiteltiin jollain tavalla. Esimerkiksi 27.2.1951 lehdessä nostettiin esille, että entisiä lottia oli monien naisvetoisten organisaatioiden riveistä ja artikkelissa jopa vihjattiin, että Punaisen Ristin uudelleenorganisointiin sisältyi pyrkimyksiä jo lakkautetun Lotta Svärd -järjestön toiminnan jatkamiseksi.²⁸ Vapaassa Sanassa kirjoitettiin myös paljon siitä, miten väestönsuojeluorganisaatio perustui oikeasti suojeluskunta- ja lottajärjestöjen organisaatioiden pyrkimyksiin herättää henkiin nuo Suomen riippumattomuutta vaarantavat järjestöt.²⁹ Artikkelit ja muut tekstit ilmensivät

²⁶ ”Mäntsälän kartanoita ja pienviljelijöitä” (art.). *Vapaa Sana* (VS) 6.9.1950.

²⁷ ”Mäntsälän kartanoita ja pienviljelijöitä” (art.). VS 6.9.1950.

²⁸ ”Turvallisuuksysymys oikealle pohjalle” (art.). VS 27.2.1951.

²⁹ ”Budjetin yleiskeskustelu päättynyt” (art.). VS 8.12.1951

ajatusta siitä, etteivät entiset lotat saaneet toimia rauhassa minkäänlaisissa yhteiskunnallisissa tehtävissä, koska siihen kiinnitettiin heti huomiota ja oltiin varmoja, että he yrittäisivät herättää lakkautetun järjestönsä jälleen henkiin. Suojeluskuntalaisia nimitettiin ”sk-haamuiksi”³⁰ ja entisten lottien sekä suojeluskunnissa toimineiden urheilukisoihin osallistuminen tulkittiin automaattisesti uudelleen järjestäytymiseksi.³¹ Suojeluskuntia ja Lotta Svärd -järjestöä jopa avoimesti pilkattiin Vapaassa Sanassa arvuutteleamalla venäläisten läsnäolosta sotkamolaisessa kirkonkylässä seuraavalla tavalla:

*”Kuvitelkaa – suomalaisessa kirkonkylässä venäläisiä! Hukkaanko koulutti suojeluskunta oravakomppanioissaan poikia ”ryssän” vihaan, turhaanko tyttäret keikistelivät lottina soppakanuunoiden ja upseerien parissa, hiekkainko valui Kosolan Vihtorin ja Mannerheimin työ”.*³²

Vapaassa Sanassa vuosi 1952 oli lottia koskevien tekstien sekä artikkeleiden osalta paljon hiljaisempi, ainoastaan joulukuun 23. päivän lehdessä Lotta Svärd mainittiin ja silloinkin toisen järjestön yhteydessä. Uutisessa puhuttiin siitä, miten Alli Paasikivi -säätio oli perustettu entisen Lotta Svärd -järjestön varoilla.³³ Teksti on kirjoitettu niin neutraalilla kielellä, ettei siitä ole mahdollista tulkita minkäänlaisia asenteita, mielipiteellisiä tai poliittisia ajatuksia. Kyseessä on tavallinen uutinen uuden säätion perustamisesta.

Vuosi 1953 oli edeltäjänsä vastakohta. Erilaisia artikkeleita ja tekstejä, joissa lotat tai Lotta Svärd mainittiin, oli seitsemän. Esimerkiksi Utelias kysyy -kolumnissa kritisoitiin suoraan suojeluskuntien ja Lotta Svärd -järjestön yhteiskunnallista asemaa ja tuotiin esille, kuinka kirjoittajan mielestä jopa lottina toimineet itse olivat vuosien mittaan tajunneet, että järjestön lakkauttaminen oli kansakunnan vuoksi tarpeellinen asia.³⁴ Lokakuun 30. päivän lehdessä anonyymien kirjoittajien mukaan vasta perustettu Reserviupseeriliiton Satakunnan piirin naistoimikunta oli selkeästi määriteltävissä Lotta Svärd -järjestön hengen vaalinnaksi.³⁵ Suuren keskustelun saivat aikaan myös lottina

³⁰ ”Sk-haamut marssilla Vaasan kauppatorilla” (art.). VS 11.2.1951.

³¹ ”Työläisurheilulla suuri osuus siinä yhteisessä kamppailussa, jota maamme työtä tekevät käyvät taantumuksen torjumiseksi ja rauhan asian puolustamiseksi” (art.). VS 17.1.1951.

³² ”Suomalaisessa kirkonkylässä” (art.). VS 27.8.1951

³³ *Vapaa Sana* 23.12.1952

³⁴ ”Utelias kysyy: Keissä se kytee?” (kolumni) VS 01.02.1953, ”Utelias kysyy: Miksi luokkasodaksi?” (kolumni) VS 25.01.1953.

³⁵ ”Lakkautetut järjestöt tunnustelevat maaperää.” (reportaasi) VS 30.10.1953

toimineille naisille lottatyöstä mahdollisesti maksettavat ikälisät.³⁶ Vuosi 1953 oli aikaisempaa äänekkäämpi lottia koskeissa asioissa, mikä voidaan selittää nimenomaan uusien järjestöjen ja mahdollisten avustuksien ajankohtaisuudella. Toisaalta vasemmistolle tuttu, kritisoiva ja uhmakaskin, tyyli jatkuu hyvin samanlaisena kuin aiempinakin vuosina.

1.2. Uuden Suomen hiljaisuus

Vuosi 1950 oli myös Uudessa Suomessa hiljainen niiden artikkeleiden ja muiden tekstien osalta, jotka koskivat Lotta Svärd -järjestöä tai lottia. Lehdessä julkaistiin enimmäkseen muistokirjoituksia, syntymäpäiväonnitteluita tai kuolinilmoituksia, joissa mainittiin vainajien osallistuneen lotta-toimintaan. Marraskuussa Uudessa Suomessa oli kuva Kuopioon pystytettävästä muistopatsaasta, jossa haavoittunut sotilas makaa Lotan sylissä³⁷, mutta tämä oli ainoa suurempi viittaus tai kuvaus Lotta Svärd -järjestöön tai lottiin vuoden 1950 aikana. Se, että muistopatsaan pystytys on ainoa suora viittaus lehden artikkeleissa ja teksteissä lottiin ja Lotta Svärd -järjestöön on mielenkiintoista. Halusiko oikeisto muistella lottien työtä antamatta hajonneelle järjestölle ja siihen kuuluneille naisille sen suurempaa huomiota? Ehkä noinkin, mutta todennäköisempää on oikeiston ymmärrys siitä, että järjestö oli hajonnut ja järjestössä toimineet naiset halusivat jatkaa elämäänsä niin normaalisti, kuin se oli sodan jälkeisessä maailmassa mahdollista.

Uusi Suomi jatkoi samaa linjaa muistokirjoitusten, syntymäpäiväonnitteluiden sekä kuolinilmoitusten kanssa myös vuonna 1951. Jälleen muistokirjoituksissa, kuolinilmoituksissa tai syntymäpäiväonniteluissa mainittiin vainajan tai vuosiaan täyttävän naisen osallistuminen Suomen sotiin osana Lotta Svärd -järjestöä joko pikkulottana tai lottana. Kuitenkin yksi kirjoitus koskien lottien mahdollisia ikälisiä vuoden 1951 Uuteen Suomeen oli kirjoitettu. Kirjoituksessa kyseltiin, onko lottana toimineella oikeutta mahdollisiin ikälisiin, mihin sitten joku anonymiksi jäävä henkilö vastasi.³⁸ Tämän enempää ei lotista Uudessa Suomessa kyseisenä vuonna puhuttu. On mielenkiintoista, miten entiset lotat eivät saaneet tämän enempää huomiota Uudessa

³⁶ *Vapaa Sana* 25.4.1953, *Vapaa Sana* 07.05.1953, *Vapaa Sana* 25.11.1953.

³⁷ Ei otsikkoa. *US* 3.11. 1950.

³⁸ ”Lähetettyjä kirjoituksia” *US* 16.6.1951.

Suomessa, kun ottaa huomioon, että esimerkiksi Vapaa Sana oli todella äänekkäs kertomaan omia ajatuksiaan entisistä lotista.

Vuosi 1952 oli jälleen lottia koskevien kirjoitusten osalta muistokirjoitusten, syntymäpäiväonnitteluiden ja kuolinilmoitusten täyttämä, eikä Uudessa Suomessa ollut pelkästään Lotta Svärd -järjestöä ja lottia käsittelevää uutista, artikkelia tai muunlaista tekstiä. Lotta Svärd mainittiin kuitenkin ”Krasnaja Svezdan³⁹ omituisia väitteitä” -nimisessä artikkelissa seuraavalla tavalla:

”– että avoimen sotapropagandan olosuhteet ovat suotuisat kaikenlaisten militaristisen järjestöjen toiminnan laajentamiselle Suomessa --. Niihin liittyvät entisen sodan jälkeen kiellettyjen järjestöjen kuten suojeluskuntien, Lotta Svärd yhdistyksen, Suomen Aseveljien liiton ym. jäsenet.”⁴⁰

Saman artikkelin loppuun oli Uuden Suomen toimittaja tai joku muu anonymi kirjoittaja jättänyt vain kommentin siitä, kuinka neuvostolehdeillä tuntui olevan paljon vääriä käsityksiä muun muassa Suomen Puolustusvoimien lippupäivän historiasta. Kommentoijan mielestä ne myös muistuttivat paljon suomalaisen vasemmistolehdistön esittämiä mielipiteitä muun muassa oikeistohallituksen toiminnasta.⁴¹ Artikkelista nousee esille se, miten henkilökohtaisesti neuvostolehden kritiikki suomalaisia ja etenkin suomalaista oikeistoa kohtaan Uudessa Suomessa tunnuttiin ottavan. Artikkelin kirjoittaja kääntyi heti puolustuskannalle vastatessaan Neuvostoliitossa julkaistun lehden kirjoitukseen ja siinä oli jopa piikikäs, mutta helposti huomaamattomaksi jäävä huomautus siitä, miten kirjoitukset muistuttavat suomalaisen vasemmiston kirjoituksia. Tämä antaa pienen näytteen siitä, millaisessa poliittisessä ilmapiirissä lehdet ilmestyivät.

Vuosi 1953 oli Uuden Suomen osalta hyvin samanlainen kuin aikaisemmatkin vuodet; lehdessä oli lähinnä muistokirjoituksia ja syntymäpäiväonnitteluita. Toukokuun 7.päivänä julkaistussa lehdessä oli uutinen Helsingin kaupunginvaltuuston kokouksesta, jonka aiheena oli naisten tasa-arvo. Uutisen mukaan kaupunginvaltuusto otti myös puheeksi entisille lotille lottatyöstä suunnitellut ikälisät, mutta se aiheutti niin monenlaisia mielipiteitä, että asia päätettiin palauttaa kaupunginhallituksen

³⁹ Krasnaja Svezda on Venäjän puolustusministeriön lehti.

⁴⁰ ”Krasnaja Svezdan omituisia väitteitä” (art.). US 6.6.1952.

⁴¹ ”Krasnaja Svezdan omituisia väitteitä” (art.). US 6.6.1952.

käsiteltäväksi. Uutisen mukaan Lotta Svärd -järjestöä nimitettiin kommunistien toimesta ”vapaaehtoiseksi luokkakaartiksi”.⁴² Uutisen perusteella kaupunginvaltuuston käymästä keskustelusta maalattiin ristiriitainen ja ihmettelevä kuva; miksei asiaa käsitelty valtuustossa, vaikka se herättikin mielipiteitä? Todennäköisesti valtuustossa pelättiin keskustelun kääntymistä täysin väärille raiteille ja todettiin viisaammaksi antaa pienemmän määrän ihmisiä käsitellä mielipiteitä jakava asia.

Lokakuun ensimmäisenä päivänä julkaistussa lehdessä oli myös kuntavaalimainos, joka oli kohdennettu suoraan reservin upseereille ja lottina toimineille henkilöille. Vaalimainoksessa nostettiin esille teemoja, joiden voitiin olettaa olevan tärkeitä sodassa palvelleille henkilöille, kuten jälleenrakentaminen ja maanpuolustuksen tärkeys. Vaalimainoksessa myös vahvistettiin sen kohderyhmän halua äänestää mainoksen henkilöä kirjoittamalla seuraavalla tavalla: ”voimannäyte on jälleen Teidän käsissä”.⁴³ Vaalimainokset ovat edelleen nykypäivänäkin nerokas tapa saada isojen ihmismäärien huomio ja kohdistaa se kaikkia kiinnostavalle alueelle, joten on täysin loogista, että myös ennen käytettiin sanoja ja teemoja, joiden tiedettiin herättävän ihmisissä tunteita johonkin suuntaan.

On selvää, että vaalimainoksella haluttiin herättää ihmisten huomio ja saada tiettyjen ihmisryhmien ääniä itselleen vetoamalla omaan sotilastaustaan sekä niihin ihmisiin, joiden kanssa oli mahdollisesti oltu rintamalla. Tuomalla esille oma tausta sotilaana sekä sodan aikaisessa Suomessa mahdollistetaan äänien saaminen ihmisiltä, joille vaalimainos muistuttaa henkilöstä, joka oli ollut samanlaisessa roolissa sodan aikana. Suomessa ei sotienkaan jälkeen voitu odottaa, että kommunismin kannatus hiipuisi nopeasti⁴⁴, minkä takia on todennäköistä, että politiikan oikealle puolelle kuuluvat puolueet ja ihmiset halusivat vahvistaa omaa asemaansa erilaisissa hallinnollisissa toimielimissä, eduskunnassa tai vaikka kunnanhallituksissa tai -valtuustoissa.

1.3. Kovaääninen vasemmisto, hiljainen oikeisto

Koska Vapaa Sana ja Uusi Suomi edustivat kahta erilaista poliittista näkemystä ja ennen kaikkea erilaisia ihmisiä, on niissä kirjoitettuja tekstejä mielekästä vertailla keskenään.

---

⁴² *Vapaa Sana* 7.5.1953

⁴³ Vaalimainos, *US* 1.10.1953.

⁴⁴ Rentola 1997, 120.

Vuosina 1950–1953 Vapaan Sanan edustama vasemmisto oli erittäin kovaääninen esittäessään mielipiteitään entisistä lotista ja Lotta Svärd -järjestöstä. Oikeisto taas Uuden Suomen sivuilla oli varsin vaitonainen, muutamaa poikkeustapausta lukuun ottamatta. Vasemmistolaisen Vapaan Sanan kovaa kritiikkiä Lotta Svärd -järjestöä kohtaan voi perustella osakseen sillä, että se oli SKDL:n pää-äänenkantaja ja SKDL oli juuri vuoden 1951 vaaleissa saanut odottamatta lisää edustajapaikkoja sen vuoden vaaleissa. Toisaalta Uuden Suomen hiljaisuutta on vaikeaa perustella sillä, että jo 1950-luvun alussa oltiin poliittisesti jossain määrin Neuvostoliiton talutusnuorassa ja elettiin hyvinkin suomettumisen alkuaikoja.⁴⁵ Uuden Suomen hiljaisuutta voidaan yrittää selittää sillä, etteivät Uuteen Suomeen kirjoittavat ihmiset kokeneet tarvetta nostaa yhteyttä Lotta Svärd -järjestöön tai muihin sodan jälkeen lakkautettuihin järjestöihin, etenkin kun pidettiin tärkeänä pitää hyvät poliittiset suhteet Neuvostoliittoon.

Vapaan Sanan kirjoitukset nostavat hyvin esille sen, millaisina 1950-luvun suomalainen vasemmisto näki lottien ja Lotta Svärd -järjestön panoksen, mutta ennen kaikkea millaisina vasemmisto näki lottina toimineet naiset. Tiina Kinnunen huomauttaa, etteivät äärivasemmistonkaan kirjoittelussa kaikkia lottia pidetty fasisteina, vaikka itse järjestöä vasemmisto pitikin.⁴⁶ Kinnusen huomio pitää varmasti paikkaansa, mutta etenkin Vapaan Sanan maalaama kuva lotista jättää paljon tilaa arvailulle siitä, millaisina ihmisinä ja ennen kaikkea naisina, he haluavat lotat kirjoituksissaan näyttää. Se tehtiin Vapaan Sanan osalta kuitenkin nopeasti selväksi, ettei kuvan haluta olevan ainakaan positiivinen. Uudessa Suomessa lotista puhumiseen ei edes vaivauduttu sen suuremmin, joten on vaikeaa vertailla sen kirjoituksia Vapaan Sanan kirjoituksiin. Niissä teksteissä, joissa lotat nousivat Uudessa Suomessa esille, he olivat osa luetteloa esimerkiksi naisen saavutuksista osana hänen muistokirjoitustaan. Esille ei kuitenkaan nostettu heidän persoonaansa, ihmisyytensä tai sen pahemmin naiseuttansa, vaan käsittely oli neutraalia ja jokaisen kohdalla samanlaista.

Vasemmiston huoli erilaisten järjestöjen kytköksistä lottiin ja lakkautettuun Lotta Svärd -järjestöön nousi Vapaan Sanan kirjoituksista räikeästi esille. Mutta kuten Kinnunenkin nostaa esille, ei entisen lottien aktivoituminen uusissa yhdistyksissä tai tapaamiset muiden entisten lottien kanssa eivät tarkoittaneet salaliittoa Lotta Svärd -järjestön

---

⁴⁵ Nevakivi 1996, 73, passim.

⁴⁶ Kinnunen 2006, 76.

hengissä pitämiseksi.⁴⁷ On kuitenkin otettava huomioon, että Kinnusen esittämä ajatus kuvastaa nimenomaan lottien omia ajatuksia eikä siten kuvaa kaikkien Vapaaseen Sanaan tai Uuteen Suomeen kirjoittaneiden ihmisten ajatuksia tai mielipiteitä. On mielenkiintoista, miten Vapaaseen Sanaan kirjoittavien mielestä entisten lottien ei ollut mahdollista tavata toisiaan tai toimia muissa järjestöissä vilpittömillä perusteilla. Oikeisto, tai Uusi Suomi, ei ottanut tähän huomioon millään tavalla kantaa. On myös nostettava esille kysymys siitä, miksi vasemmistolle tuntui olevan niin suuri ongelma, että lottina toimineet naiset halusivat jatkaa yhteiskunnallista työtään jollain muulla tavalla? Vapaan Sanan kirjoituksista esille nousi vain huoli siitä, että muista järjestöistä yritettäisiin tehdä entisen lottajärjestön kaltaisia, mutta muuten huolta, tai jopa pelkoa, ei perustella millään muulla tavalla.

Uudessa Suomessa ei juurikaan kiinnitetty huomiota vasemmiston mahdolliseen kritiikkiin ja siinä pysyttiin hyvin hiljaa lotista ja Lotta Svärd -järjestöstä muutenkin, mitä voidaan osin selittää sillä, että haluttiin tietoisesti pitää hiljaisempaa ääntä, jotta Suomelle tärkeiden ulkopoliittisten suhteiden kannalta pysyttiin neutraaleina eikä ainakaan tahallaan aiheutettu pieniäkään kriisejä tai kiistoja. Vasemmisto taas tuntui olevan jyrkästi yhtä mieltä eikä Vapaassa Sanassa ollut tarpeellista miettiä ulkopoliittisia suhteita tai niiden horjuttamista. Kummankaan lehden sivuilla ei lottien oma ääni juurikaan kuulu, mutta on kuitenkin selvää, ettei esimerkiksi Vapaaseen Sanaan olisi löytynyt samalla tavalla halukkaita kirjoittajia kuin vaikka Uuteen Suomeen. Lottia tutkineet kuitenkin huomauttavat, kuinka olisi tärkeää antaa puheenvuoro myös niille, joita keskustelu oikeasti koskee.

Uuden Suomen hiljaisuuden vuoksi on vaikeaa analysoida sitä, millaisia yhteneväisyyksiä molempien lehtien teksteillä voisi olla. Molempien lehtien artikkeleiden ja muiden tekstien eroavaisuudet ovat paljon selkeämmin näkyvissä kuin niiden yhteneväisyydet. Kinnunen nostaa esille huomion siitä, miten kommunistilehdistö nosti lottia toistuvasti esille etenkin 1940-luvun lopussa ja 1950-luvun alussa.⁴⁸ Tämän voi myös huomata Vapaan Sanan ja Uuden Suomen lottia koskevasta kirjoittelusta vuosina 1950–1953. Uudella Suomella ei tuntunut olevan yhtä paljon sanottavaa tai kommentoitavaa kuin vasemmistolla. Herää myös kysymys siitä, oliko Uuden Suomen

---

⁴⁷ Kinnunen 2006, 81.

⁴⁸ Kinnunen 2006, 77.

hiljaisuus tarkoituksellista; oltiinko oikeiston kesken sitä mieltä, että olisi niin lehden kuin entisten lottienkin osalta helpompaa, jos lehdessä pysyttäisiin hiljaa eikä reagoitaisi vasemmistolaisten lehtien kirjoituksiin ja teksteihin? Todennäköisesti nimenomaan Vapaan Sanan kirjoituksiin vastaaminen ei olisi ollut Uuden Suomen tavoitteiden mukaista eikä sillä olisi todennäköisesti saavutettu juuri mitään. On myös turvallista olettaa, että nimenomaan hiljaisuudella haluttiin antaa entisille lotille rauha olla ja elää.

Vapaan Sanan ja Uuden Suomen tapa kirjoittaa lotista vuosina 1950–1953 poikkesi toisistaan sen takia, ettei toisessa sanomalehdessä juuri mainittu lottia tämän kolmen vuoden aikana. Mahdollisuuksia olisi ollut monenlaisten artikkeleiden tai tekstien kirjoittamiseen, mutta suurimmaksi kysymysmerkiksi väistämättä jää oikeiston hiljaisuus ja ennen kaikkea sen merkitys. Tätä voidaan osin selittää nimenomaan Suomen poliittisella tilanteella 50-luvun alussa, jossa pidettiin tärkeänä hyviä suhteita Neuvostoliiton kanssa, mutta myös sillä, etteivät Uuteen Suomeen kirjoittaneet henkilöt ehkä kokeneet tarpeelliseksi nostaa esille jo hajonneen järjestön jäseniä vaan halusivat antaa heidän olla rauhassa ja poissa julkisesta keskustelusta.

Kinnusen mukaan nimenomaan lehdistön uusintama, äärivasemmiston hellimä viholliskuva säilyi 1980-luvulle saakka.⁴⁹ Kinnusen toteamus on sinänsä hyvin paikkaansa pitävä, sillä vasemmisto kirjoitti paljon ahkerammin lehtiinsä lotista kuin oikeistoon kuuluvat lehdet ja ihmiset – jos artikkeleita tai muita tekstejä on niin sanotusti dominoinut ainoastaan politiikan toinen puoli, on aivan selvää, että kuva kokonaisuudesta jää yksipuoliseksi tai ehkä jopa vääränlaiseksi. Se, että vasemmisto ja ennen kaikkea äärivasemmisto koki tarpeelliseksi ylläpitää viholliskuvaa lotista tuo mukanaan paljon kysymyksiä siitä, miksi he pitivät lottajärjestöä ja siinä toimineita naisia viholliskuvan ylläpitämisen arvoisina. Tätä voisi osin selittää sillä, että usein suomalainen nainen on opittu näkemään hyvien elämäntapojen ja korkean moraalin kannattajina, jopa suomalaista miestä vahvempana ja ehjempänä.⁵⁰ Vasemmistolaisen Vapaan Sanan voikin ajatella halunneen horjuttaa tätä kuvaa korkean moraalin ja hyvien elämäntapojen omaavasta naisesta, nostaakseen suomalaisen miehen kansallista itsetuntoa ja mustamaalatakseen suomalaisten mielikuvia siitä millaisia naisia ja ihmisiä lotat olivat olleet.

---

⁴⁹ Kinnunen 2013, 319.

⁵⁰ Seila 1972, 306. Ks. myös Tuominen et al. 2010, 256.

2. TUNTEMATON SOTILAS HALLITSEE LOTTA-KESKUSTELUA

Vuosi 1954 toi suuria muutoksia siihen miten ja minkä verran Lotta Svärd -järjestöstä ja lotista puhuttiin lehdistössä. Suurin syy tähän muutokseen oli Väinö Linnan sotaromaanin *Tuntematon sotilas* (1954) ilmestyminen. Lehtikirjoittelu sai erilaisia sävyjä ja kirjoittelun määrä lisääntyi etenkin Uudessa Suomessa, jossa oli kirjoituksia niin Linnan tueksi kuin lottienkin tueksi. Yhdellä Tuntemattoman sotilaan synnyttämän kirjjasodan rintamalla taisteltiin nimenomaan romaanissa kuvatusta lottakuvauksesta.⁵¹

Vuodet 1954–1955 olivat poliittisesti monivaiheisia. Pääministeri Tuomioja sekä uuden hallituksen takana olevat puolueet kannattivat eduskunnan hajottamista ja uudet vaalit järjestettiin maaliskuussa 1954. Uuden hallituksen pääministeriksi tuli pitkien neuvotteluiden jälkeen Ruotsalaisen kansanpuolueen Ralf Törngren ja Kekkonen sai ulkoministerin salkun. Törngrenin päätettiin syrjäyttää ja Kekkosesta tuli jälleen pääministeri lokakuussa 1954. Suomi sai Neuvostoliitolle menetetyn Porkkalan takaisin presidentti Paasikiven ja Kekkonen Moskovan vierailun päätteeksi, yya-sopimusta jatkettiin 20-vuodella ja Suomesta tuli Yhdistyneiden Kansakuntien jäsen vuonna 1955.⁵²

Tässä luvussa käsittelen Vapaassa Sanassa ja Uudessa Suomessa julkaistuja artikkeleita ja muita tekstejä niin lotista kuin Lotta Svärd -järjestöstäkin vuosina 1954–1955. Ensimmäisessä alaluvussa avaan Vapaassa Sanassa julkaistuja tekstejä sekä artikkeleita ja toisessa alaluvussa käsittelen Uutta Suomea. Kolmannessa alaluvussa analysoin sitä, miten kirjoittelu molemmissa lehdissä on muuttunut Tuntemattoman sotilaan julkaisemisen jälkeen sekä onko lehtien kirjoittelussa mahdollisesti jonkinlaisia yhdistäviä tekijöitä vai eroavatko ne täysin toisistaan.

2.1. Vapaa Sana koventaa panoksia

Vuonna 1954 Vapaassa Sanassa oli kolme artikkelia, joissa Lotta Svärd -järjestö tai lotat mainittiin. Esimerkiksi maaliskuussa julkaistussa lehdessä puhuttiin voimalaitostyömaille olevista huonosta ruokaa tarjoavista ruokaloista, jotka työläiset olivat lehden mukaan nimenneet 'lottaloiksi'. Artikkelissa mainittiin myös, etteivät työläiset saaneet järjestää omaa ruokailuaan, vaikka nykyinen malli rikastutti entisiä lotta- ja

---

⁵¹ Kinnunen 2006, 115.

⁵² Zetterberg 2003, 820–825.

'taantumuserjestöjä' sekä yksityisiä ihmisiä.⁵³ Tekstin asetelusta jää epäselväksi oliko kyseinen kommentti työläisiltä vai artikkelin kirjoittajalta itseltään.

Saman vuoden kesäkuussa julkaistiin artikkeli Vapaassa Sanassa ”Vanhoja ’mörköjuttuja’ sairaalan kirjastossa”, jossa anonyymiksi jäävä kirjoittaja huomautti, kuinka kirjastosta edelleen löytyi vanhoja suojeluskuntia ja lottia ihannoivia kuvalehtiä ja kuinka tärkeää olisi, että ne poistettaisiin kirjaston valikoimasta, koska ne vahingoittivat hyviä naapurisuhteita.⁵⁴ Artikkelista on mahdollista nähdä suomettumiseen liittyviä teemoja, joista selkein on nimenomaan pelko hyvien naapurisuhteiden eli Neuvostoliiton ja Suomen välisten suhteiden, vahingoittamisesta. Vapaassa Sanassa huomautettiin, että Lotta Svärd -järjestön rikollisena lakkauttamisen takia lottana toimineiden naisten palvelusvuosien hyvittäminen eläkevuosina vaatisi keskustelua.⁵⁵ Vaikka Vapaassa Sanassa oli jo aiemmin puhuttu paljon entisistä lotista, on näiden artikkeleiden sävy paljon piikikkäämpi kuin aikaisempien tekstien. Vuonna 1954 ei Vapaassa Sanassa vielä mainittu Tuntemattomaa sotilasta tai sen mukanaan tuomaa keskustelua lotista.

Vuosi 1955 oli hyvin samankaltainen edeltäjänsä verraten artikkeleiden ja muiden tekstien määrän suhteen Vapaassa Sanassa. Kaikki vuoden 1955 tekstit liittyivät jotenkin Linnan Tuntemattomaan sotilaaseen tai muuhun lottia koskevaan kirjallisuuteen. Esimerkiksi jo aiemmin tutulla Utelias kysyy -kolumnissa ihmeteltiin ja kritisoitiin ilmeisesti samana vuonna julkaistua ”Et ole unohtunut LOTTA SVÄRD” -lehtistä. Sitä kuvailtiin laihanlaiseksi julkaisuksi ja palstalla kritisoitiin ankarasti lehtisen antamaa painoarvoa lottina toimineiden naisten työlle. Lottina toimineita naisia nimiteltiin kolumnissa vosulotiksi ja kommentoitiin sitä, etteivät ihmiset omalla nimellään uskalla lehtisessä lottia tukea.⁵⁶ Tällä todennäköisesti viitattiin siihen, ettei lehtisestä kolumnin mukaan löydy nimimerkkejä ja se on tehty täysin anonyymisti. Lehtisen taustoja ei myöskään avattu kolumnissa tämän enempää.

Tämä nimenomainen Utelias kysyy -kolumni on aiemmin mainitsemistani teksteistä tai artikkeleista poiketen hyvin keskittynyt nimenomaan lottien ja suojeluskuntien

⁵³ ”SAKn 60 ’varatyöntutkijaa’ sosdem. puolueen vaaliohjelmissa”. (art.) VS 07.03.1954.

⁵⁴ ”Vanhoja ’mörköjuttuja’ sairaalan kirjastossa”. (art.). VS 01.06.1954.

⁵⁵ *Vapaa Sana* 21.12.1954.

⁵⁶ ”Utelias kysyy: Minkälaisen valistustyön?” (kolumni) VS 19.05.1955.

kritisoimiseen ja toisin kuin muissa teksteissä, lotat olivat tämän nimenomaisen kolumnin pääaihe. Rohkenen väittää, että nimenomaan Linnan Tuntemattoman sotilaan julkaisun ja sen jälkeisen keskustelun innoittamana uskallettiin puhua entistä suuremmin niistä epäkohdista, joita lottatoiminnassa katsottiin vasemmiston tai ainakin Vapaan Sanan lukijoiden ja siihen kirjoittavien ihmisten mielestä olevan.

Toinen vuoden 1955 mieleenpainuva kirjoitus lotista oli julkaistu 11.tammikuuta Vapaassa Sanassa. Jälleen kyseessä oli Linnan romaania puolustava teksti, mutta kirjoittajan kerrottiin olevan henkilö, joka palveli Linnan kanssa samassa joukko-osastossa sodan aikana. Totta ja muunnettua Väinö Linnan romaanissa -otsikoidussa tekstissä kirjoittaja kommentoi aiemmin samassa lehdessä julkaistua kommenttia Tuntemattomasta sotilaasta. Kirjoittaja argumentoi aiemman kommentin esittäjän närkästyneen lottien puolesta ja huomauttaa, ettei ole kuvaajan vika, jos kuvauksen kohde on ruma. Kirjoittaja totesi myös, että olisi ollut järkevämpää perustaa miehille bordelleja tai pitää lotat pois rintamalta.⁵⁷ Toinen hyvin samankaltainen kirjoitus löytyi marraskuun 28.päivänä julkaistusta Vapaasta Sanasta. Siinä sekä piikiteltiin ”niitä ihmisiä, jotka melkein väänsivät itkua Tuntemattoman sotilaan julkaisun aikana” että annettiin ymmärtää, että mikäli rintamalla ollessaan ei ole törmännyt lottaan, saattoi oma poikuus olla vielä tallella.⁵⁸ Lehden kirjoitusten perusteella siihen kirjoittaneiden ihmisten asenne lottina toimineita naisia kohtaan on vähättelevä ja he avoimesti seksualisoivat lotat; heidän silmissään lottina toimineet naiset olivat verrattavissa prostituoituihin, jotka viihdyttivät miehiä sodan kauheuksien keskellä. Juuri miesten käsitykset siitä, millaista moraalialta heiltä vaadittiin ja millaista moraalialta naisilta vaadittiin, olivat keskenään hyvin erilaisia.⁵⁹ Tämä osaltaan kertoo jälleen siitä, millaisina naisten rooli ja naiset ylipäättään ajateltiin.

2.2. Uusi Suomi herää horroksestaan

Uudessa Suomessa vuosi 1954 ei juurikaan eronnut aiemmista, lotat saatettiin mainita muiden asioiden yhteydessä, mutta tekstejä tai artikkeleita, jotka keskittyivät puhtaasti vain lottiin oli vain yksi. Tämä lukijan lähettämä teksti, jota avaan enemmän johdannossa, painottaa vahvasti sitä, miten suuri menetys esimerkiksi juuri Lotta Svärd -järjestön

---

⁵⁷ ”Totta ja muunnettua Väinö Linna romaanissa”. (miel.) VS 11.01.1955.

⁵⁸ Tutka ”Ei viisastu vahingoistaan”. (miel.) VS 28.11.1955.

⁵⁹ Kataja 1991, 122.

hajoaminen oli. Kirjoittajan mielestä järjestön hajoaminen oli yksi kipeimpiä sodasta aiheutuneita menetyksiä.⁶⁰ Muissa vuoden 1954 teksteissä lotat olivat vain osana suurempaa kontekstia tai sitä ei mainittu ollenkaan. Esimerkiksi toukokuun 25.päivänä julkaistussa lehdessä oli elokuva-arvostelu, jossa kiitellään kovasti siitä, etteivät lottien virka-asussa esiintyvät naiset ole kuvattuna pin up -kaunottarina vaan aivan tavallisina tyttöinä.⁶¹ On kyseenalaistettava, miten lottien toimintaa ja heidän työtään arvostettiin tai arvioitiin sen perusteella, miltä he näyttivät. Kiinnittämällä huomio lottien ulkonäköön voitiin ohjata keskustelua takaisin niille urille, joissa sen haluttiin pysyvän – lottina toimineet olivat naisia miesten keskellä eikä se ollut sopivaa etenkin nuorille naisille. Tällä tavalla oikeisto antoi suurempaa painoarvoa lottina toimineiden naisten ulkonäölle eikä niinkään sille työlle, mitä he tekivät. Uudessa Suomessa pystyttiin ohjaamaan keskustelua pois siitä, mikä olisi voinut herättää vaikeita reaktioita tai ajatuksia niissä, joiden huomiota yritettiin vältellä.

Vuosi 1955 oli Uuden Suomen lottia koskevassa kirjoittelussa hyvin erilainen verrattuna 1950-luvun alun muihin vuosiin. Uudessa Suomessa oli yhteensä 10 artikkelia tai muuta tekstiä, joissa jollain tavalla keskityttiin lottiin, Lotta Svärd -järjestöön tai Linnan Tuntemattoman sotilaan aiheuttamaan keskusteluun lottien roolista sotarintamalla. Tekstit olivat samasta julkaisualustasta huolimatta erilaisia; osa niistä kritisoi ankarasti Linnan kirjoitusta lotista, osa kritisoi Linnaa kritisoivia tekstejä ja puolusti hänen versiotaan, kun taas osa kirjoitti ymmärtävänsä Tuntemattoman sotilaan aiheuttaman keskustelun sävyn, mutta painotettiin ymmärrystä siitä, että oli lukijan vastuulla kyetä itsekritiikkiin ja ymmärtää, ettei Linnan kuvaus ollut välttämättä absoluuttinen totuus lottien roolista rintamalla.

Helmikuussa 1955 entiseksi rintamalotaksi itseään nimittävä kirjoittaja kommentoi Linnan sotaromaanissa annettua kuvaa lotista ja kertoi olevansa huolissaan siitä, millaisen kuvan maailmalle leviävä romaani antaisi rintamalla toimineista lotista. Kirjoittaja myös painotti lottien vapaaehtoisuutta ja nosti esille, kuinka velvollisuudentunto isänmaata kohtaan oli jotain, minkä suomalainen nainen oli perinyt esiäideiltään.⁶² Vuoden 1955 helmikuun kirjoittelu oli vilkasta, sillä Uudessa Suomessa oli Linnan sotaromaaniin ja lottiin liittyvää tekstiä, joissa joko kritisoitiin Linnan tapaa kuvata lottia tai puolustettiin

⁶⁰ Donald Day ”Arvoa lottien työlle.” (miel.) US 24.12.1954.

⁶¹ L. N-rg ”Elokuvat. Tuulensuu: Punaiset paholaiset.” (elokuva-arvostelu) US 25.5.1954.

⁶² Ent. rintamalotta. ”Ent. rintamalotta ”Tuntemattomasta sotilaasta””. (miel.) US 11.02.1955.

Linnan esittämää kuvaa yhdenlaisesta lotasta. Kirjoituksissa tuotiin esille huomio siitä, että koska lottien kuvauksen kohteeksi oli valittu vain yksi lotta, joka esitettiin huonossa valossa, oli turvallista olettaa, että tämä oli kirjoittajan tavoitteenakin.⁶³ Osa kirjoittajista oli myös sitä mieltä, ettei kuvauksesta ole syytä loukkaantua, mikäli ei koe kuvausta henkilökohtaisesti osuvana.⁶⁴ Se, että lehteen kirjoittavat ihmiset ovat keskenään eri mieltä on esille nostettavan arvoinen huomio. On kuitenkin yllättävää, miten jakautuneita saman lehden lukijat ja siihen kirjoittavat ihmiset keskenään olivat. On välttämätöntä kyseenalaistaa kirjoittajien oikeus määritellä se, mistä ihmiset saavat loukkaantua ja toisaalta mistä ei saisi loukkaantua.

Syksyllä 1955 lotista ja Lotta Svärd -järjestöstä puhuttiin toki muussakin kontekstissa kuin Tuntemattoman sotilaan yhteydessä, mutta ne jäivät muiden kirjoitusten varjoon ja Tuntemattoman sotilas sekä sen aiheuttama keskustelu oli vuoden 1955 hallitseva tema. Syksyn kirjoitukset painottivat sitä, miten lottien työtä haluttiin muistaa ja kiittää lottia heidän antamastaan panoksesta toisen maailmansodan aikana,⁶⁵ kuten esimerkiksi nimimerkki L.G. teki kirjoittamalla: ”kiitos heille, jotka isänmaanpuolesta kaikkensa uhrasivat, monet jopa henkensä.”⁶⁶ Myös joulukuun 9.päivänä julkaistussa lehdessä haluttiin tuoda esille Tuntemattoman sotilaan jalkoihin jäänyttä keskustelua; suojeluskunnissa ja Lotta Svärd -järjestössä toimineet ihmiset olivat joutuneet keskustelun sävyn myötä hiljenemään omasta työstään. Kirjoittaja toi esille ajatuksen siitä, että nyt Linnan romaanin myötä kaikki entiset lotat ja suojeluskunnissa toimineet ihmiset olivat niin kutsuttuja ”kelmejä”.⁶⁷ Yleinen kiitollisuus ja halu muistuttaa lukijoita siitä, etteivät lotat olleet kaikki ”pahoja” tai ”alttiita viettelyksille tai hävyttömyyksille” tuntui olevan pääasiassa Uuteen Suomeen kirjoittavien ihmisten mielipide ja ymmärrys.

Toisaalta Uudessa Suomessa ei kuitenkaan unohdettu lottien kohtaamia vaikeita hetkiä ja siinä myös tuotiin esille lottana toimimisen varjoisa puoli:

Muistan erään lotan, joka kirjoitti: ”Osanamme on nyt vaikeimman käskyn toteuttaminen kirjaimellisesti: rakasta vihollistasi.” Hänen osanaan oli

⁶³ Ent. lotta ja kaatuneen lotan äiti. ”En minä lottia sorra”. (miel.) US 20.02.1955.

⁶⁴ Ent. lottavanhin ”Lähetettyjä kirjoituksia” (miel.), A.H. ”Lähetettyjä kirjoituksia” (miel.), Pastori X ”Lähetettyjä kirjoituksia” (miel.) US 23.02.1955.

⁶⁵ Eero Kiviranta ”Miehet, jotka eivät väistyneet”(art.). US 12.08.1955, Vanhat sotilaat ”Suomalaiset miehet. Olette vanhoja sotilaita.” (yleisönosastokirjoitus) US 08.09.1955.

⁶⁶ L.G. ”Kunniaa lottien työlle.” (miel.) US 24.08.1955.

⁶⁷ Heikki. ”Kainostelevat.” (miel.) US 9.12.1955.

*hoitaa haavoittuneita, jotka eivät olleet omiamme. Monen lotan tehtävä oli työskennellä lähellä linjoja ja heillä tosiaan oli muuta tekemistä kuin toisen sukupuolen huomion tavoittelu.*⁶⁸

Se, että vuoden 1955 osalta Uuden Suomen kirjoittelun määrä lotista ja Lotta Svärd -järjestön merkityksestä kasvoi näinkin selkeästi, kertoo siitä, että Linnan sotaromaanista löytyvä kuvaus lotista osui arkaan paikkaan. Linnan kuvaus jakoi ihmisten mielipiteitä ja toisaalta nosti esille myös ihmisten omat, ehkä jopa vaietetut tai negatiiviset, ajatukset siitä, millaisessa roolissa lottien ajateltiin sodan aikana olleen. Kinnunenkin toteaa, etteivät kriitikoiden arviot olleet riippuvaisia ihmisten puolueellisista näkemyksistä vaan enemmän merkitystä oli ihmisten kirjallisuuskäsityksellä, sillä minkä katsottiin olevan hyvän tavan mukaista ja minkä ei.⁶⁹ On kieltämättä mielenkiintoista, miten myös oikeiston, tai ainakin Uuteen Suomeen kirjoittavien, mielipiteet olivat jakautuneet kahteen leiriin etenkin Tuntemattoman sotilaan julkaisemisen jälkeen ja miten suuri vaikutus romaanilla oli ihmisten mielipiteisiin.

2.3. Oikeiston ääni nousee vasemmiston rinnalle

Kuten Hytönenkin kertoo, sota muutti yhteiskunnan olosuhteita ja ennen sotaa itsestään selvät tai neuvoteltavat asiat muuttuivat hyvin pian välttämättömiksi.⁷⁰ Sotaromaani Tuntematon sotilas nosti sodan aikaisia asioita ja yhteiskunnallisia ongelmia uudelleen esille, mikä näkyi myös Vapaan Sanan ja varsinkin Uuden Suomen kirjoittelussa. Vapaan Sanan kirjoitukset ja kirjoitustyyli muuttuivat vuoden 1954 jälkeen ja lehdessä uskallettiin kirjoittaa rohkeammin ja suuremmin lotista. Uudessa Suomessa kirjoittelun määrä lisääntyi aiempaan mittavasti ja kirjoittelu vaihteli lottia puolustavasta niitä kritisoiviin. Syynä kirjoittelun tyylin ja määrän muuttumiselle on nopeasti pääteltävissä – Tuntemattoman sotilaan julkaisu nosti vanhat aiheet uudelleen pinnalle ja niistä rohjettiin kirjoittaa vapaammin myös sanomalehdissä nimenomaan romaanin varjolla.

Vasemmistolaisen Vapaan Sanan kirjoituksissa lottia haukuttiin ja heitä ivattiin rohkeammin ja selkeämmin kuin aiemmin. Toisaalta samalla myös kyseenalaistettiin lottia puolustavien miesten arvoja ja moraalikäsitteitä sekä nostettiin esille kysymys

---

⁶⁸ Oikeudenmukaisuuden nimissä. ”Tuntematon lotta esiin.” (miel.) US 10.08.1955.

⁶⁹ Kinnunen 2006, 109.

⁷⁰ Hytönen 2012, 244.

siitä, millä perusteella miehet haluavat lottina toimineita naisia puolustaa. Myös Uudessa Suomessa kiinnitettiin huomiota siihen, miksi miehet kokivat tarvetta puolustaa lottina toimineita naisia. Kinnusen mukaan niin kutsutussa kirjasodassa lottina toimineet naiset saivat tukea etenkin rintamalla olleilta miehiltä ja toisaalta Väinö Linna itse perusteli lottakuvaustansa halulla ravistella myytiksi muotoutunutta kuvaa sankarilotasta.⁷¹ On täysin mahdollista, että Linna on halunnut ravistella kuvaa lotista juuri sen vuoksi, ettei niin kutsuttu myyttinen tai mystinen lotta saisi koko suomalaista kansakuntaa osaksi tähän myyttiin.

Uudessa Suomessa suurin ongelma tuntui olevan nimenomaan Linnan sotaromaanissa annettu yksipuolinen kuva lotista. Kinnusen mukaan lotat itse kokivat, että heidän panoksensa ja työnsä sotavuosien aikana häpäistiin ja mitätöitiin, kun kirjasodan ja sanomalehtiartikkeleiden keskiössä oli lottaihanteet loannut nainen; nainen, joka oli hakeutunut rintamalle miesten vuoksi.⁷² Tämä myös näkyy useissa entisten lottien itse kirjoittamissa mielipidekirjoituksissa ja muissa teksteissä, sillä Lotta Svärd -järjestöön kuuluneet naiset kommentoivat myös itse Linnan kirjoituksia Uuteen Suomeen. Naiset olivat itsekin jakautuneet kahteen leiriin mielipiteidensä kanssa, sillä joidenkin mielestä Linnan kuvaus oli osuva ja kertoi tietyistä lottina toimineista naisista, kun taas toisella puolella olivat ne naiset, joiden mielestä Linnan kuvaus oli täysin väärä, lottina toimineita naisia vähättelevä ja alentava. Se, että Linnan kuvaus lotista jakoi myös entisten lottien mielipiteet kertoo siitä, miten suuri vaikutus todellisuuteen pohjautuvalla, mutta kuitenkin fiktiivisellä, kirjallisuudella voi pahimmillaan tai parhaimmillaan olla.

On muistettava, että lottia kritisoidessaan ihmiset kritisoivat samalla myös naisen tapaa asettua yhteiskunnan asettamaa roolia vastaan ja samalla yhteiskunnallista asemaa. Lottien kohtaama kritiikki niin Vapaassa Sanassa kuin Uudessa Suomessa heijastaa 1950-luvun käsitystä siitä, millainen oli suomalainen nainen ja miten heidän tulisi toimia erilaisissa tilanteissa. Sotien jälkeen, miesten palatessa kotiin rintamalta, naisten paikka oli jälleen kotona lasten kanssa ja 1950-luvun ihanteena olikin toimelias pirteä pullantuoksuinen kotiäiti.⁷³ Etenkin naimisissa olevien naisten oletettiin palaavan takaisin kotirouviksi miesten palatessa kotiin rintamalta.⁷⁴ Osaksi tämän nimenomaisen naiskuvan

---

⁷¹ Kinnunen 2006, 116.

⁷² Kinnunen 2013, 320.

⁷³ Korppi-Tommola 2004, 18.

⁷⁴ Hytönen 2014, 222.

vuoksi todennäköisesti myös kyseenalaistettiin sitä, miksi naiset halusivat lähteä rintamalle ja kantaa lottana toimimisen kautta oman kortensa kekoon sotaponnisteluissa, koska kyseenalaistettiin naisten halua lähteä rintamalle. Lottina toimineet naiset olivat suurimmaksi osin naimattomia nuoria naisia, joiden taas oletettiin ottavan jollain tavoin osaa Suomen sotaponnisteluihin.⁷⁵ Lehtien kirjoittelusta nousee esille ihmisten erilaiset moraalikäsitkset – toisaalta ajateltiin, ettei naisen paikka ollut lottana rintamalla, mutta toisaalta oltiin sitä mieltä, että juuri siellä kaikkien kynnelle kykenevien tuli olla.

Lotista puhuttiin pääasiassa sodan kontekstissa, ensin sisällissodan ja sitten toisen maailmansodan yhteydessä. Myös 1950-luvun alkupuolta voidaan ajatella poikkeustapauksena, koska Suomi oli vasta jälleenrakentamassa itseään ja korjaamassa sodan aiheuttamia kansallisia haavoja. Myös Suomen poliittinen ilmapiiri 1950-luvun alussa loi tietynlaiset poikkeukselliset olosuhteet, minkä vuoksi julkinen keskustelu lotista oli toisaalta jakautunutta politiikan molemmin puolin, mutta etenkin vasemmiston osalta äänekkästä, koska se sopi myös 1950-luvun alun suomettuneeseen ilmapiiriin – esimerkiksi lottia ja suojeluskuntia kritisoimalla pysyttiin Neuvostoliiton suosiossa ja ulkopoliittiset suhteet itään säilyivät suhteellisen hyvässä kunnossa.

Niin Vapaa Sana kuin Uusi Suomi aktivoituivat lotta-keskustelussaan 1950-luvun puoleen väliin tultaessa. Keskustelun sävy oli muuttunut kovemmaksi ja arvostelevammaksi verrattuna vuosiin 1950–1953. Suurimmaksi innoittajaksi keskustelun sävyn ja määrän muuttumiselle oli Linnan Tuntematon sotilas, sillä se nosti esille sodan aikaiset yhteiskunnalliset ongelmat esimerkiksi naisten asemaan liittyen. Väitän että Uusi Suomi ja sen lukijat aktivoituivat kirjoittamaan lotista vasta Tuntemattoman sotilaan julkaisun jälkeen sen vuoksi, että lotat ja muut kipeät aiheet nostettiin uudelleen esille, jolloin romaanin varjolla uskallettiin kommentoida oikeita ongelmia ja vastata oikean elämän kysymyksiin ilman pelkoa siitä, että jouduttaisiin esimerkiksi poliittisesti vaikeaan tilanteeseen. Vapaa Sana oli kommentoinut nimenomaan lottien roolia ja lottina toimineita naisia paljon vapaammin ennen sotaromaanin julkaisua, koska vasemmisto ei tarvinnut samanlaista ulkoista painetta, eikä heillä myöskään ollut samanlaista pelkoa ihmisten, tai esimerkiksi Neuvostoliiton, mahdollisesta reaktiosta, jos he nostivat mahdollisesti kipeitä asioita uudelleen esille.

---

⁷⁵ Heikkinen 2012, 161.

LOPPULAUSE

Tutkielmassani olen selvittänyt millaisilla tavoilla Lotta Svärd -järjestöstä ja siinä toimineista naisista puhuttiin Uuden Suomen ja Vapaan Sanan kirjoitteluisissa vuosina 1950–1955. Olen myös selvittänyt, että oliko sanomalehtien poliittisilla taustoilla tai muilla tekijöillä vaikutusta kirjoitusten sävyihin sekä millainen vaikutus ajankohtaisilla poliittisilla ja yhteiskunnallisilla tapahtumilla oli lotta-keskusteluun.

Vuosina 1950–1955 Lotta Svärd -järjestöstä ja siinä lottina toimineista naisista puhuttiin etenkin vasemmistolaisen lehden, Vapaan Sanan, sivuilla erityisen ahkerasti. Vuoteen 1953 saakka Vapaan Sanan kirjoitukset keskittyivätkin kritisoimaan järjestöjä siitä, että niiden toiminnassa oli mukana entisiä lottia. Vapaan Sanan kirjoituksista voi myös aistia ihmisten negatiiviset, ja ehkä jopa pelokkaat, asenteet entisiä lottia kohtaa, jotka halusivat esimerkiksi jollain tavalla jatkaa mukana oloaan järjestö- tai organisaatiotoiminnassa.

Vuoteen 1954 asti oikeistolainen Uusi Suomi oli kirjoituksillaan aivan päinvastainen Vapaaseen Sanaan verrattuna – hiljainen, mutta tarvittaessa kohtelias. Lottana toimiminen nousi esille muistokirjoituksissa tai kuolinilmoituksissa eikä lottana tehdyille työlle annettu muita luottamustehtäviä tai järjestötoimintaa suurempaa merkitystä. Uuden Suomen hiljaisuutta voidaan selittää osin sillä, että oikeistolaisen lehden oli todennäköisesti viisaampaa pitää matalaa profiilia, jotta ei heilutettaisi herkkiä ulkopoliittisia suhteita.

Suurimpana käännekohtana kirjoitteluiden määrässä oli Linnan sotaromaanin julkaisu ja ennen kaikkea sen aiheuttama julkinen keskustelu lottina toimineista naisista ja heidän tarkoitusperistään. Keskustelu tuntui koskevan suurimmilta osin lottina toimineiden naisten roolia, naiseutta ja tarkoitusperiä eikä niinkään Lotta Svärd -järjestöä itsessään. Lottien roolista tai naiseudesta keskustellessa sanomalehtien tai ihmisten poliittisilla näkemyksillä ei tuntunut olevan suurta roolia, mutta Vapaan Sanan kirjoituksissa uskallettiin käyttää terävämpiä ja ehkä loukkaavampiakin ilmaisuja kuin Uuden Suomen kirjoituksissa. Vapaan Sanan kirjoitukset muuttuivat entistäkin terävimmiksi ja niistä on havaittavissa tekijöitä, joita voisi nimittää jopa naisvihan piirteiksi; lottina toimineita naisia haukuttiin monin tavoin lehden sivuilla ja huomio kiinnitettiin entisten lottien tekemän työn sijasta heidän sukupuoleensa ja asioihin, jotka eivät olleet lottatyön osalta relevantteja

Vuoden 1954 jälkeen myös Uusi Suomi aktivoitui lottia koskevissa kirjoituksissaan. Linnan sotaromaanin julkaisun jälkeen Uuteen Suomeen kirjoittavat ihmiset jakautuivat eri leireihin; toiset puolustivat Linnan kuvausta lotista ja toiset olivat sitä mieltä, että Linnan kuvaus ei ollut todenmukainen ja siten loukkaava kaikkia lottina toimineita naisia kohtaan. Myös Uudessa Suomessa tartuttiin lottia tai heidän itsensä kirjoittamia vastineita kritisoidessa heidän ulkonäköönsä ja asioihin, jotka eivät olleet relevantteja keskustellessa lottatyöstä. Tuntemattoman sotilaan mukanaan tuoma keskustelu oli jopa tarpeellista Uuden Suomen aktivoitumisen vuoksi, minkä avulla saatiin myös politiikan toiselta laidalta keskustelua lotista aikaan.

Sekä Vapaassa Sanassa että Uudessa Suomessa käyty keskustelu lotista oli hyvin erilaista ja molempien lehtien kirjoitteluiden muutoksen suurin syy oli Linnan Tuntematon sotilas. Tuntematon sotilas näytti nostavan esille asioita, jotka oli haluttu unohtaa, mikä aiheutti väistämättä suurta keskustelua lottien roolista, naiseudesta sekä miesten ja naisten välisestä suhteesta sotarintamalla. Vasemmistolainen Vapaa Sana tuntui olevan sitä mieltä, että lotat olivat moraaliltaan kyseenalaisempia, mutta oikeistolainen Uusi Suomi piti kirjoituksissaan yllä siveellisempää kuvaa lotista. Kuitenkin Uudessa Suomessakin jotkut kirjoittajista olivat sitä mieltä, että niin monen naisen joukkoon mahtui myös niitä, jotka olivat lähteneet lottatoimintaan väärin perustein. Lehtien kirjoittelussa pääkohteeksi joutuikin nimenomaan naisten oma moraalinen ja lottatoimintaan lähtemisen perimmäisten syiden arvostelu sekä arviointi.

On tärkeää huomioida, että kyseessä on vain kahden lehden ja siihen kirjoittavien ihmisten ajatuksia entisistä lotista eivätkä ne todennäköisesti edusta kaikkien suomalaisten mielipiteitä. Olisi myös antoisaa tutkia laajemman aineiston avulla millaisia ajatuksia suomalaisilla lotista oli 1950-luvulle tultaessa. Tuntemattoman sotilaan aiheuttamaa kirjasotaa olisi mielenkiintoista tutkia lisää esimerkiksi diskurssianalyysin keinoin, jolloin voitaisiin myös pohtia Linnan tapaa kuvata lottia romaanissaan ja avata keskustelua Linnan omista tarkoituksista. Tutkielmani aihetta voisi lähestyä pelkästään sukupuolikysymyksen kautta ja pohtia sen avulla, että millainen vaikutus nimenomaan 1950-luvun naiskuvalla ja naisten asemalla suomalaisessa yhteiskunnassa oli siihen, miten lottina tai muut rintamalla toimineet naiset nähtiin suuremman yleisön silmissä. Voisi olla myös antoisaa tutkia muitakin rintamalla toimineita naisia, sillä usein tunnutaan unohtavan, etteivät kaikki rintamalla työtä tehneet naiset olleet lottia.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I Sanomalehdistö

Uusi Suomi 1950–1955

Vapaa sana 1950–1955

II Lähdekirjallisuus

Kataja, Annamaija 1991: Suomen Lotat. Gummerus kirjapaino Oy.

Seila, Taito 1972: Lotta Svärd – univormupukuiset naiset. Kustannusliike aikakirja.

III Sanakirjat ja hakuteokset

Tieteen termipankki, Kirjasota.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kirjasota>. (Luettu 22.2.2023)

IV Tutkimuskirjallisuus

Heikkinen, Katja 2012: Yksin vai yhdessä. Rintamanaisen monta sotaa. Suomen Kansantalouden Tutkijain Seura.

Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo 2013: Onnen aika? - Valoja ja varjoja 1950 –luvulla. 1.painos. Atena.

Hytönen, Kirsi-Maria 2014: Muisteltu työ. Ei elämäni lomia mahtunut. *Naisten muistelukerronnan palkkatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakentamisen aikana*, s. 237–248. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Kinnunen, Tiina 2006: Kiitetyt ja parjatut. Lotat sodan jälkeen. Otava.

Kinnunen, Tiina 2013: ”Muista menneitten polvien työ”. Lupaus-elokuva lottahistorian kuvauksena. *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, s.313–328. Toimittaneet Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki. Minerva.

- Korppi-Tommola, Aura 2004: Naisliikkeen ja naishistorian vuorovaikutus. *Tieteessä tapahtuu* 2 (22) 2004, s.17–22.
- Latva-Äijö, Annika 2004: Lotta Svärdin synty: järjestö, armeija ja naiseus 1918–1928. Otava.
- Nevakivi, Jukka 1996: Miten Kekkonen pääsi valtaan ja Suomi suomettui? Otava.
- Perko, Touko 1988: Sanomalehdistösodan ja säännöstelyn puristuksessa 1939–1949. *Suomen lehdistön historia 3: Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980 luvulle*, s. 9–137. Toimittanut Päiviö Tommila. Kustannuskiila.
- Pitkänen, Ville 2012: Haasteena historiallisten kontekstien moninaisuus. Tutkimuskohteena television vaaliohjelmiä käsittelevät sanomalehtikirjoitukset. *Media historiassa*, s.174–197. Toimittaneet Erkka Railo & Paavo Oinonen. Turun historiallinen yhdistys. Painosalama Oy.
- Rentola, Kimmo 1997: Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958. Otava.
- Rose, Sonya 2010: What is gender history? Polity press. Cambridge.
- Salminen, Esko 1988: Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980. *Suomen lehdistön historia 3: Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980 luvulle*, s.141–300. Toimittanut Päiviö Tommila. Kustannuskiila.
- Salokangas, Raimo 1987: Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla. *Suomen lehdistön historia 2: Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*, s.167–429. Toimittanut Päiviö Tommila. Kustannuskiila.
- Salokangas, Raimo 2012: Tekstit, kontekstit ja poikittaiskatse mediahistorian kohtauspaikalla. *Media historiassa*, s.25–46. Toimittaneet Erkka Railo & Paavo Oinonen. Turun historiallinen yhdistys. Painosalama Oy.
- Setälä, Päivi 1988: Moni/nainen historiaan. Naishistorian sanoma. *Akanvirtaan*, s.139–157. Toimittanut Päivi Setälä ja Hannele Kurki. Yliopistopaino.

- Suvanto, Pekka 1977: Sanomalehdistö historiantutkimuksen lähteenä. *Yleisen historian lähteet ja niiden käyttö*, s.87–110. Toimittanut Pekka Suvanto. Gaudeamus.
- Tarkka, Jukka 1992: Suomen kylmä sota. Miten viattomuudesta tuli voima. Otava.
- Tuominen, Pirjo 2010: Lotat – Suomen naisten suuri tarina. Tammi.
- Valtonen, Sanna 1998: Hyvä, paha media - Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. *Media-analyysi - Tekstistä tulkintaan*, s.93–121. Toimittanut Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliverronen. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Vasamies, Mikko 2020: Salaputkijuttu ja tapaus Juhantalo. Poliittisen eliitin korruptio ja skandaali 1950- ja 1990-lukujen Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/323760>.
- Ylikangas, Heikki 2007: Suomi kylmän sodan maailmassa. *Suomen historian solmukohdat*, s.303–317. WSOY.
- Zetterberg, Seppo 2003: Suomen historian pikkujättiläinen. Päätoimittaja Seppo Zetterberg. WSOY.